

INTERPRETACE KRAJINY

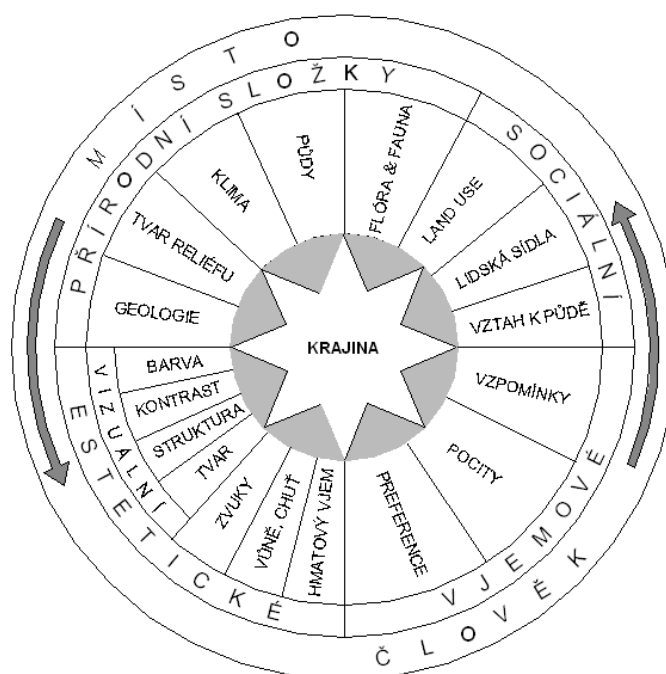
„MiniManuál“ k vnímání a hodnocení krajiny z pohledu krajináře

1. kapitola – Vnímání krajiny

Krajina je pro člověka prostředím jeho každodenního života, je odrazem vztahu člověka a místa. A nejedná se přitom jen o navržené kompozice nebo o venkov. Krajina může stejně tak znamenat kousek nevyužitého, zarůstajícího prostoru v průmyslové zóně jako pohoří, městský park jako říční nivu.

Charakter evropské krajiny (která už dávno není divočinou) se, jak uvádí Cílek (2006), odvíjí od způsobu obhospodařování. Stojí tak někde **mezi přírodním a kulturním fenoménem** a pro zachování jejího rázu je zapotřebí kromě ochrany základních a obecně známých přírodních složek zavést určitá pravidla pro hospodaření s prostorem, krásou, autenticitou a pamětí krajiny.

Jednotlivé složky, které formují krajinu, její vzhled a vnímání, zobrazila ve formě růžice Swanwick (2002):

Když se v krajině pohybujeme, **hodnotíme ji pro sebe především očima** – vizuálně. I proto mají takový úspěch mezi turisty vyhlídková místa, rozhledny a kopce. To ale neznamená, že by se ostatní smysly nezapojovaly vůbec. Jen je potřeba silnější podnět, nebo delší čas. Nesedí-li nám něco v obraze krajiny, všimneme si toho většinou na první pohled, až pak se zamýšlíme nad zvuky, které slyšíme, vůněmi, které dokážeme rozeznat. Výjimkou jsou případy, kdy hluk či pach jsou natolik silné, že nám dokáží zkazit celý dojem z jinak pěkné krajiny. Ve správném krajinářském hodnocení bychom ale neměli opominout všechny smyslové charakteristiky, i když nejsou třeba tak výrazné.

Detaily procesu **vnímání krajiny všemi smysly** uvádí Valenta (2008). V krajině člověk vystupuje jako divák, ale současně i jako aktér, pobývání v krajině je touto částečně řízeno. Člověk se dívá, naslouchá, čichá, dotýká se, chutná, vnímá vnitřními smysly, vnímá celým tělem, vcítuje se, prožívá, reflektuje a sebereflektuje, přestavuje si, mění scénu ve své fantazii, reaguje na situaci, rozhoduje se, jedná. Uplatnění jednotlivých činností je u každého

člověka individuální. Kromě objektivně existující podoby krajiny záleží na subjektivní dispozici vnímatele (někdo vnímá spíše krásu, jiný historický aspekt krajiny, někdo atmosférické jevy, někdo houby...). Vnímání podmiňuje i sociální role a tzv. psychologický typ člověka. Sociální role ovlivňuje, jak pozorovatel krajinu „čte“. Jiné významy a charakteristiky bude hledat developer, jiný turista, rodák, geolog, lesník, myslivec. **Psychologický typ vnímatele** podle Černouška (1992) existuje ve třech variantách. Ektomorfní typ promítá do krajiny svoje nálady, nevnímá krajinu takovou, jaká je, ale jakou ji chce. Mezomorfní typ vnímá přírodu a krajinu jako soupeře, s kterým se snaží soutěžit a ovládnout ho, dobýt ho, vlastnit. Endomorfní typ pak vnímá krajinu tím, že ji nechává na sebe působit, krajinu vnímá a smyslově prožívá.

Vnímání krajiny (a estetické hodnocení obzvlášť) je pro každého člověka **individuální záležitostí**. Faktorů, které je ovlivňují je mnoho. **Od nejstarších, biologických, vzorců**, které připomíná např. Komárek (2008) názorem, že člověk je svým dědičně daným psychickým vyladěním vázán na krajiny „savanové“ povahy s jednotlivými stromy, pravděpodobně jako dědictví africké krajiny, ve které se kdysi lidský rod vyvinul. V takové krajině se prý cítíme bezpečně, protože stromy poskytují úkryt, nicméně krajina je dostatečně přehledná, aby umožňovala vidět blížící se nebezpečí, nebo kořist. Taková krajina je i dnes člověkem vnímaná jako krásná či harmonická a není bez zajímavosti, že kompozice anglických parků z 19. století, které odkazovaly na ideální krajinu bájně Arkádie a které jsou dodnes obdivovány, toto schéma naplňují. Z mladších faktorů jsou to **příslušnost k určitému kulturnímu okruhu a móda**, jak upozorňuje Stibral (2005) – v průběhu historického vývoje společnosti se ideál krajiny několikrát změnil.¹ Librová (1987) dále soudí, že velkou roli ve vnímání krajiny hraje **pocit krajiny domova**, tedy obvykle takové krajiny, ve které jsme prožili dětství a váže se nám k ní pocit bezpečí. V takové krajině se pak cítíme doma celý život a je pro nás hodnotícím měřítkem co do malebnosti. Zejména obrys horizontu a další charakteristické krajinné prvky si s sebou neseme v podvědomí. K tomuto názoru se přiklání i Lyons in Dunnett a Hitchmough (2004). Podle něj **člověk preferuje takový typ krajiny, který zná a kterému rozumí**. Naopak pohlaví má vliv více než na estetické preference na potřebu pocitu bezpečí, která je vyšší u žen, ale to se pak může podvědomě odrazit v celkovém hodnocení kvality krajiny. A samozřejmě nesmíme opominout ani **vliv vzdělání nebo profese**, které nás nutí nazírat krajinu určitou optikou a hodnotit ji podle toho, zda naplňuje naše očekávání. Jiné kvality v krajině hledá turista, který chce odpočívat, jiné ekolog, jiné investor, jiné zemědělec...

Podle Vorla (1999) se vliv vzdělání a poučenosti dnes projevuje na estetickém hodnocení krajiny tím, že jak se do požadavků na funkce krajiny dostávají i potřeba rekreace a zdravého životního prostředí, vědomí nutnosti zachování přírody a jejích přirozených hodnot, některé rysy krajinné scény, které jsou pro přírodu a její procesy přirozené, se mohou stát (nebo už jsou) všeobecně přijatelnými estetickými hodnotami. Např. zřetelné uplatnění přirozeně působících přírodních partií, uplatnění cenných ekosystémů v krajinné scéně, přírodní prostředí se zřetelným způsobem tradičního hospodaření a maloplošnou strukturou.

Při výzkumu prováděném v Holandsku, uvádí Van den Berg a kol. in Dunnett a Hitchmough (2004), že farmáři vykazovali jiné estetické preference než obyvatelé a turisté. Při výzkumu bylo respondentům ukázáno 6 fotografií, první z nich byla fotografií existující zemědělské krajiny a ostatní byly digitálně upraveny a vnášely do krajiny různou míru

---

¹ Např. baroko, hledající boží i lidský řád, upřednostňovalo krajinu prediktabilní (jak uvádí Sádlo et al. 2005), bezpečnou a podmaněnou Bohem a člověkem, s kapličkou u každého rozcestí a vesnicemi na dohled od sebe. Romantismus ve snaze vymanit se z barokní sešňěrovanosti naopak jako krásné vnímal krajiny divoké, nepodmaněné a nepředvídatelné. A ještě jeden příklad z nedávné minulosti – pro období socialismu byla krásná krajina produkční, širé lány, po kterých šťastně jezdí kombajny. Jakou krajinu chceme dnes?

přírodních prvků (mokřad, les, vodní plochu, úhor). Farmáři na rozdíl od obou ostatních skupin považovali za nejhezčí existující zemědělskou krajinu. Zajímavá je shoda mezi názory expertů, kteří obrázky hodnotili z hlediska míry biodiverzity, kdy krajiny s nejvyšší biodiverzitou byly také obyvateli a turisty považovány za nejhezčí.

Názorů různých skupin obyvatel si ve výzkumech všímá i Librova (1987). Otázka kladená výzkumem zněla: „*Potřebujete ke spokojenému životu být alespoň občas ve volné krajině, nebo vám vyhovuje město nebo místo, kde bydlíte, a vůbec nepotřebujete vyjít ze své obce?*“ (str. 74). Z výsledků potom vyplývá, že potřeba krajiny (a tedy příznání jí hodnoty) klesá s věkem, stoupá s velikostí bydliště a se vzděláním a mění se podle příslušnosti k různým profesním skupinám, kdy lidé, pobývající díky své profesi alespoň občas v krajině nemají takovou potřebu chodit do krajiny ve volném čase, naopak např. kancelářskou práci si lidé mají potřebu kompenzovat pobytem venku.

Přesto je ale třeba hledat nějaké **společné názory**, na kterých by bylo možné stavět péči o krajinu. Z výsledků výzkumu uvedeného Páskovou a Zelenkou in Kolektiv (2008) vyplývá, že klesá oblíbenost scénérií s mírou zastoupení antropogenních prvků, ale pokud jsou antropogenní prvky citlivě zasazeny do krajiny, případně se jedná o tzv. kulturní dědictví, je scénérie hodnocena pozitivněji, než čistě přírodní. Jako nejčastější důvody pozitivního hodnocení se objevují **přirozenost, původnost krajiny, její zdravot, nevěšdnost (jedinečnost) scénérie, rozmanitost krajiny, ale i její čitelnost**. Pozitivněji má také člověk tendenci hodnotit scénérie, se kterými má zkušenost, ať již obecně, nebo osobně přímo s daným typem krajiny. Zajímavé je také negativní hodnocení mokřadních scénérií, s odvoláním na nepořádek v krajině, špinavou vodu, zanedbanost. Co se týká nejlépe hodnocených prvků krajiny, jsou to výhledy, skalní útvary, živočichové v krajině, hrady (zříceniny) a jezera. Negativně jsou nejvíce hodnoceny vertikální umělé dominanty – sloupy elektrického vedení, komíny apod.

Krajiny, které jsou člověkem vnímány jako „půvabné“ či „harmonické“, jak upozorňuje Komárek (2008), představují v drtivé většině staré kulturní regiony s pomalu rostlým prolínáním lidských a mimolidských složek (Třeboňsko, Dalmácie). Krajiny beze stop lidského vlivu, třeba severské lesy v Kanadě či některé nedotčené pralesní či pouštní regiony, působí na člověka, který není právě nadšeným biologem či ochranářem, cize a jsou oproti mozaice kulturní krajiny vnímány jako monotónní pustina.

Vnímání krajiny je tedy ovlivněno mnoha faktory, při různých způsobech hodnocení krajiny je nutno objektivizovat, **používat různé úhly pohledu**, seznamovat se s názory ostatních – i proto byl vypsán tento kurz.

2. Kapitola – Evropská úmluva o krajině

Z pohledu krajinářské architektury je problematika vnímání krajiny důležitá z hlediska **tvorby kvalitních obytných krajin**, které vytvářejí svou jedinečností protiváhu globalizačním trendům, nalézají místní odlišnosti, zachovávají paměť krajiny a tím umožňují svým obyvatelům identifikaci s místem, kde žijí, vytvoření si k němu vztahu a tedy i zodpovědnosti.

Na podobném principu je vystavěna i **Evropská úmluva o krajině** (2000), jejímž podepsáním se Česká republika zavázala vymezit na svém území typy krajin², analyzovat

---

² Podle Skleničky (2003) je hodnocení krajiny širší termín pro proces, v jehož rámci je krajina popisována, klasifikována a analyzována s následnou formulací výsledků. Tyto tři kroky je dobré jasně rozlišit a definovat. Popis krajiny je systematické sbírání a interpretace informací o krajině (průzkumy a rozbor). Analýza krajiny je zjišťování hodnot krajiny s ohledem na zvolená kritéria. Klasifikace krajiny je analytická činnost, kdy je krajina diferencována do typů či jednotek se zřetelně definovanými charakteristikami. Pro klasifikaci krajiny se v zásadě nabízí dva rozdílné způsoby – regionalizace (na podkladě svébytných vlastností kterými se krajina odlišuje od

jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění a vyhodnotit takto vymezené krajiny s ohledem na zvláštní **hodnoty**, které jsou jim připisovány zainteresovanými stranami a dotčeným obyvatelstvem už proto, že Evropská úmluva chápe krajinu jako část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem a považuje ji za součást kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity. Každá strana se dále zavazuje definovat cílové charakteristiky krajiny pro vymezené a vyhodnocené krajiny. Přičemž cílová charakteristika je definována jako „*přání a požadavky obyvatel týkající se charakteristických rysů krajiny, v níž žijí, formulované pro danou krajinu kompetentními veřejnými orgány*“. Podepsáním Evropské úmluvy o krajině vznikla reálná potřeba zabývat se požadavky a potřebami veřejnosti, zjišťovat její názory, podporovat aktivity veřejnosti směřující k péči o krajinu, její životní prostor. Nicméně znalost názorů veřejnosti není vyžadována jen evropskou legislativou, ale začíná stále více pronikat i do plánovací praxe, nehledě na fakt, že už i sama veřejnost si přeje mít možnost ovlivňovat prostředí, ve kterém žije. Je tedy vhodné se zamýšlet nad možnostmi, jak názory veřejnosti zjistit a uplatnit.

Tyto snahy by měly ale platit i obráceně – úkolem (nejen) krajinářů je také veřejnost neustále vzdělávat – vysvětlovat význam krajiny pro člověka, její hodnoty (doklad historického vývoje, přírodní hodnota, plnění funkcí, rekreace, možnost identifikace s prostředím skrze jedinečný charakter, atd.), tak aby si lidé krajiny vážili a přistupovali k ní s citem a pokorou jako k objektu, který je přesahuje, nikoli s cílem krátkodobého zisku.

Z výše zmíněných potřeb plyne snaha **stanovit hodnoty krajiny** (i na základě smyslové vnímatelnosti) a ty pak chránit. Jedním z metodických postupů, který k tomu lze na expertní úrovni využít je hodnocení krajinného rázu.

3. kapitola – Vybrané hodnoty krajiny

Pojem „hodnota“

Podle Metodického doporučení MŽP (/ENV/08/610/08) lze na hodnoty krajiny nahlížet v různých rovinách. V obecné filozofické rovině se „hodnotou“ rozumí: Specifická vlastnost společenských či přírodních jevů, ve které se projevuje jejich určitý (pozitivní či negativní) význam pro člověka a společnost. Hodnota daného jevu nevyplývá pouze z jeho vnitřní struktury, ale především ze skutečnosti, že daný jev je zahrnut do sociální sféry a stal se nositelem určitých sociálních vztahů, souvisí s lidskými zájmy a plní úlohu orientačních bodů, jimiž se řídí každodenní praktická činnost člověka (tzv. hodnotová orientace) ve vztahu k okolním jevům přírodního či společenského charakteru. Hodnoty jsou historicky proměnlivé, jsou výrazem sociálně a třídně podmíněných potřeb, zájmů a vztahů. Hodnotami krajiny jsou tedy veškeré služby, užítky a přírodní zdroje, které krajina poskytuje člověku či společnosti.

Služby, které systém krajiny člověku poskytuje: zásobník vody, regulátor odtoku, zpracování přírodního a průmyslového odpadu, schopnost vyrovnat se s extrémními výkyvy počasí, regenerace atmosféry a další. Užítky (utility) – spotřebované statky - spotřebované materiály, jako jsou dřevo, ryby, nebo potrava. Zdroje z krajiny, které lidstvo využívá: půdu, vodu, vzduch, nerosty, dřevní hmotu, živočichové (ryby, zvěř) a další, včetně všech živých systémů, k nimž patří pole, pastviny, lesy, mokřady, prostředí řek, jezer a rybníků.

---

jiných jsou stanoveny individuální, neopakovatelné krajinné jednotky, př. Polabí, Český ráj, Moravský kras) a typizace (najitím všeobecných vlastností, které danou krajinu odlišují od okolí, ale spojují s krajinami podobných vlastností, jsou vymezeny typy krajin, které mohou odděleně existovat na různých místech – např. nížina, lesní krajina, niva). Analýza krajiny je zjišťování hodnot krajiny s ohledem na zvolená kritéria. Postup typologie je některými krajináři (např. Jančura) zpochybňován, neboť každá krajina je individuum, se svébytnou přírodní charakteristikou, historickým vývojem, kulturou a současným charakterem a typizací nutně dochází ke zobecnění a ztrátě informace.

Krajinný ráz jako specifická hodnota

Základním východiskem hodnocení krajinného rázu je **předpoklad, že krajinný ráz je atributem každé krajiny** – tj. každá krajina má svůj specifický charakter, který je určen souborem vlastností a popisných prvků. Tak, jako nejsou lidé, kteří by neměli žádnou povahu, **neexistují ani krajiny bez krajinného rázu**. I krajiny výrazně člověkem změněné nebo např. zdevastované těžbou či průmyslem mohou mít své specifické rysy, které dohromady utvářejí jejich ráz. Krajinný ráz lze určit na základě znaků a vlastností dané krajiny.

Zákon 114/1992 Sb. § 12 definuje krajinný ráz a jeho ochranu takto:

- Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umísťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.
- K umísťování a povolování staveb, jakož i jiným činnostem, které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody. Podrobnosti ochrany krajinného rázu může stanovit ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem.
- K ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, který není zvláště chráněn podle části třetí tohoto zákona, může orgán ochrany přírody zřídit obecně závazným právním předpisem přírodní park a stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území.

V této formulaci měl zákon zamezit realizaci staveb nepoškozujících chráněná území z hlediska ochrany přírody, ale poškozující estetiku krajiny, kulturní hodnoty a negativně působících na obyvatele. Jednotlivé hodnoty mohou být charakterizovány takto:

- *Hodnota přírodní:* kvalitativní parametry zastoupených ekosystémů, vysoká četnost jednotlivých typů ekosystémů (vysoká biologická rozmanitost), členitá geomorfologie krajiny, harmonický charakter vazeb mezi ekosystémy, výrazné přírodní dominanty krajiny.
- *Hodnota kulturně historická:* přítomnost památkových objektů, cenné vesnické zástavby, památkové zóny nebo rezervace, historických a kulturních dominant, historický a kulturní význam místa.
- *Hodnota krajinářsko – estetická:* výrazné prostorové uspořádání – výrazná krajinná scéna s jasně vymezenými prostory, s průhledy do dalších prostorů, s přírodními a architektonickými dominantami, s harmonickým vztahem zástavby a přírodního prostředí, s výrazně přirozeným charakterem vodních toků a ploch, s velkým podílem rozptýlené zeleně a mozaikovitým maloplošným střídáním lesů, polí a luk (event. vodních ploch) a další.

Výstup z hodnocení by měl zahrnovat následující body (v grafických i textových výstupech):

- **určení typů krajiny** (krajinného rázu) a **popis jejich hlavních a vedlejších znaků**, definování jejich hodnoty a kvality
- **vymezení oblastí s vysokou nebo výjimečnou hodnotou krajinného rázu** (estetickou, přírodní, historickou, nebo jinou) a zdůvodnění, proč sem byly vybrané oblasti zařazeny

- **identifikace rizik a možných střetů s krajinným rázem** (posouzení, jak mohou krajinu narušit určité typy staveb nebo způsoby využívání, stanovení citlivosti krajiny vůči působení takových vlivů)
- **doporučení k ochraně krajinného rázu a návrh regulativů** s přihlédnutím ke specifikům dané krajiny (např. doporučení vhodných a nevhodných forem land use, typů budov, barevnosti staveb, tvarů střechy, architektonických stylů, prostorového rozmístění prvků, atd.)

Hodnocení a následná ochrana krajinného rázu se člení do dvou kategorií: kauzální a preventivní. **Kauzálním hodnocením** krajinného rázu se míní hodnocení vlivů konkrétních záměrů na krajinný ráz. Tato ochrana může mít charakter hodnocení záměru při územním rozhodování a povolování staveb nebo v rámci procesu EIA. **Preventivní ochranou** krajinného rázu je myšlena včasná formulace zásad a způsobů ochrany krajinného rázu formou samostatných elaborátů (například plánů péče o zvláště chráněná území, koncepcí ochrany přírody a krajiny krajů apod.) či jako součást územně-plánovací dokumentace nebo komplexních pozemkových úprav.

Potřeba vyjádřit a definovat prvky, které krajinný ráz utváří, vyhledat jejich vzájemné vztahy a hodnoty a porovnat tyto hodnoty s jakýmkoliv záměrem vedly k **vytvoření několika metodických postupů** hodnocení krajinného rázu. Nicméně **žádný z metodických postupů není zákonnou normou!** Stručný výtah z používaných metodik, teoretické aspekty hodnocení krajinného rázu a příklad hodnocení krajinného rázu můžete najít ve studijní pomůcce na webové adrese <http://www.uake.cz/vyuka.html>, která je výstupem z grantového projektu Markéty Flekalové FRVŠ č. 2185/2006 "Problematika lokálního krajinného rázu mikroregionu Hustopečsko a její zprostředkování studentům".

Pokud chceme nějaké hodnoty v krajině chránit, musíme v první řadě říci, které hodnoty to jsou, jež spoluvytvářejí typický, někdy neopakovatelný, či dokonce jedinečný ráz krajiny. To je smyslem hodnocení krajinného rázu.

Estetická hodnota krajinného rázu a možnosti její objektivizace

Všechny typy krajiny mají přírodní, kulturní nebo historickou hodnotu, jak upozorňuje Cibulka (2005). Krajinu nelze podle něj apriori členit na krásnou či škaredou, cennou či bezcennou. **Společensky přijatelné je členění typů krajín z hlediska jejich vzácnosti (jedinečnosti) v rámci ČR a střední Evropy** na:

- typ unikátní, který je potřeba chránit přísně ve všech aspektech,
- typ význačný, který je potřeba chránit přísně ve všech zachovaných aspektech,
- typ běžný, který je potřeba chránit alespoň v jedné reprezentativní lokalitě v ČR.

Za unikátní typy krajiny se doporučuje považovat: krasový reliéf, včetně vápencových bradel; izolované kužele a kupy; skalní města; vysoko položené plošiny; reliéf sopečných pohoří; výrazná údolí; širší říční nivy; reliéf tabulí; krajiny izolovaných kuželů.

Proti ochraně krajiny na základě její jedinečnosti nelze nic namítat. Nicméně většina odborníků se shoduje v tom, že **krása krajiny je legitimní kategorií** a že krása ve vztahu ke krajině se dá nějak objektivizovat, či alespoň najít obecně platná pravidla pro estetické zalíbení. To lze odvodit i z faktu, že se pojem krásy možná trochu nečekaně objevuje i v zákoně O ochraně přírody a krajiny, na což upozorňuje Valenta (2008).

„§ 1 Účel zákona: Účelem zákona je za účasti příslušných krajů, obcí, vlastníků a správců pozemků přispět k udržení a obnově přírodní rovnováhy v krajině, k ochraně rozmanitostí forem života, přírodních hodnot a krás, k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji a vytvořit v souladu s právem Evropských společenství v České republice soustavu

Natura 2000. Přitom je nutno zohlednit hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel a regionální a místní poměry.“ (114/1992 Sb.)

Snaha ve správním řízení je maximálně objektivizovat se týká zejména znaků, které se týkají estetických měřítek, vkusu a citu a nemohou proto mít pevně stanovená a měřitelná kritéria. Jejich subjektivní posuzování je proto snáze napadnutelné a podstatně hůře zdůvodnitelné právě s ohledem na možný subjektivní přístup. Jedná se zejména o znaky jako kulturní dominanty krajiny, harmonické měřítko³ a vztahy v krajině, estetická hodnota.

K objektivizaci rozhodování správního orgánu může sloužit:

- metodika
- prováděcí předpis, jak předpokládá text zákona
- odborné (expertní) vyhodnocení konkrétního území z hlediska krajinného rázu
- obecná veřejná shoda na hodnotě území
- rozdělení území celého státu do jednotlivých zón krajinného rázu se stanovením jejich charakteristik a podmínek, jimž se musí záměry situované do krajiny podřídít

Dalším přístupem k objektivizaci (používaným např. ve Velké Británii) je pravdivé přiznání všech hledisek, které hodnotitele vedly k subjektivnímu soudu a ovlivnily jeho hodnocení – tak má největší šanci přiblížit se skrze vysvětlení „objektivní pravdě“. Byť krajina nikdy není objektivní realitou, ale interpretací, jak uvádí Wylie (2007).

3. kapitola – Nová divočina

Ohledně divočiny a jejího pronikání do naší krajiny se domnívají Sádlo a Pokorný (2002), případně Sádlo (2008), že obecně naše krajina prochází změnou, danou celospolečensky (pokles přímého pracovního kontaktu lidí se zemí – kulturní krajinou mimo sídla, mechanizace zemědělství, adorace ekonomického výnosu, ztráta vztahu lidí ke krajině ve smyslu přímé péče o ni – pronajatá půda velkým společnostem, časté využívání venkova jen jako místa na přespání a práce ve městě, globalizace, silné disturbance), s důsledky, které se přímo v krajině projeví její změnou: invaze rostlin i lidí, eutrofizace a ruderalizace, expanze nitrofilních rostlin, změna struktury krajiny, zarůstání krajiny dřevinami, mizení TTP, ztráta kontextů a spojitostí, snaha o vytvoření syntetické přírody a krajiny). Končí období zemědělského vztahování se ke krajině, jsou hledány nové funkce, významy.

Důsledkem je na jedné straně intenzifikace krajiny, její scelování a proměna na prostor vhodný pro mechanizaci, na druhé straně vznik pustnoucích zbytkových ploch, které pro mechanizaci vhodné nejsou, ale ruční práci jim nikdo také nemá čas a prostor věnovat. Nová divočina tedy pravděpodobně vznikat bude (jakkoli se nám to nemusí líbit), ekonomicky je to velmi pravděpodobné, na co se dá jediné spoléhat je altruismus lidí (s ohledem na skončení dotačních programů pro zemědělce v roce 2013). Využívání krajiny se přirozeně proměňuje dle okamžitých potřeb a technologických a ekonomických možností. Uměle se jakýmkoli změnám bránit nelze, muzealizace krajin založená na investicích peněz např. z dotací na velkých územích je dlouhodobě neudržitelná.

---

³ **Měřítka krajiny** je pojem převzatý pro hodnocení krajinného rázu z teorie architektury, původně určený pro člověkem vytvářené (zejména stavební) objekty a zkoumání psychického působení jejich rozměrů na uživatele, přičemž srovnávací bází je zpravidla velikost člověka. Měřítka krajiny je dáno vztahem prostorů, hmot a prvků krajiny a jejich členění k člověku - uživateli. Kladnou hodnotou je zpravidla měřítko úměrné - harmonické, které je v souladu s rozměry, které by vyhovovaly optimálně z hlediska lidského vnímání. Odpovídá harmonickému vztahu činností člověka a přírodního prostředí; z hlediska fyzických vlastností krajiny se jedná o soulad měřítka celku a měřítka jednotlivých prvků. Obvykle se jako poměrové měřítko pro krajinu bere postava člověka, člověku příjemná velikost krajinných prvků se také nazývá lidským měřítkem. Pro velikost prostorů se uvádí jako jedny z důležitých rozměrů vzdálenosti 25 m, kdy lze rozlišit obličej ostatních lidí a prostor bývá označován jako útulný či důvěrný, a 200-300 m jako hranice, kdy ještě člověk vnímá prostor jako svůj, dokáže zachytit postavu a pohyb. Větší prostory už člověk vnímá jako neosobní.

Krajinář i vzhledem k nulové rozhodovací pravomoci může pouze vysvětlovat, jaké hodnoty jsou pustnutím ztraceny, informovat. Autorka si proto stojí za názorem prezentovaným v disertační práci, že rozhodnutí by mělo být především na občanech a zastupitelích daných obcí, protože to budou oni, na kom bude ležet případné břemeno údržby (pracovní i finanční). Intenzivní spolupráce s krajinářem v hledání možností řešení, nastiňování scénářů, hledání alternativních způsobů využití se samozřejmě předpokládá.

4. kapitola – Pomocné materiály

Mapy krajinářského hodnocení okresů autorů Muranského a Naumana

Byly publikované postupně pro území bývalých krajů v měřítku 1:200 000 (TERPLAN pro SÚPPOP 1970 – 1980) v Atlase územních průmětů významných prvků krajiny - v rámci souboru 30 map na mapách č. XV. „Krajinářské hodnocení“. Rukopisné originály v měřítku 1:50 000 jsou archivovány AOPK.

Mapy krajinářského hodnocení vymezují v každém okrese základní krajinné typy, dále území devastovaná, oblasti zvýšené krajinářské hodnoty, pohledové dominanty, kulturně významné krajinné objekty a další. Přičemž Míchal definuje jednotlivé typy krajiny takto:

- Typ A – krajina silně pozměněná civilizačními zásahy („plně antropogenizovaná“): dominantní výskyt sídelních a industriálních anebo agroindustriálních prvků.
- Typ B – krajina s vyrovnaným vztahem mezi přírodou a člověkem („harmonická“): masový výskyt přírodních a agrárních, plošně omezený výskyt sídelních a ojedinělý výskyt industriálních prvků; může mít úplnou převahu prvků přechodného charakteru nebo mozaiku prvků odpovídajících střídavě krajinným typům A a C.
- Typ C – krajina s nevýraznými civilizačními zásahy („relativně přírodní“): dominantní až výlučný výskyt přírodních prvků při ojedinělém výskytu agrárních, minimu sídelních a absenci industriálních prvků.

Krajinářská hodnota	Celkem	Z toho v krajinném typu		
		A	B	C
	%	%	%	%
zvýšená (+)	30,4	0,4	23,2	6,8
základní (průměrná)	63,9	27,8	35,1	1,0
snížená (-)	5,7	3,3	1,6	0,8
celkem	100	31,5	59,9	8,6

Shrnutí krajinářského hodnocení ČR: Plošné podíly krajinářských typů. In Míchal (2/1997).

Typologie české krajiny (projekt MŽP VaV 640/01/03)

Obecnou potřebu sjednocení pohledu na rázovitost a pestrost naší krajiny si uvědomuje Löw a kol. (2006). V kontextu Evropské úmluvy o krajině tedy vznikla diferenciací typů krajinného rázu v ČR. Cílem bylo vymezení typů krajinného rázu a jejich popis z hlediska jejich přírodních, socioekonomických a kulturněhistorických vlastností.

V rámci řešení typologie krajinného rázu byly zpracovány pro celé území ČR regionální rámce charakteristik kulturních krajin. Bylo provedeno vyhodnocení dostupných charakteristik primární, sekundární i terciární krajinné struktury podle mapových děl pokrývajících celý stát.

Vznikly tři vůdčí rámcové krajinné typologické řady postihující přímo či zprostředkovaně hlavní typologické rámce obrazu české krajiny:

- I. rámcové typy sídelních krajin
- II. rámcové typy využití krajin
- III. rámcové typy georeliéfu krajin.

Syntézou uvedených tří podkladů vznikla mapa rámcových typů krajinného rázu; celkem bylo vymezeno 160 typů. Výsledná mapa má asi 2000 segmentů a zpracována byla v měřítku 1:200 000.

Atlas krajiny (MŽP)

V rámci projektu pro vědu a výzkum Ministerstva životního prostředí ČR č. VaV 600/01/03 byl sestaven „Atlas krajiny ČR“. Na zpracování atlasu se podílelo několik výzkumných institucí, práci koordinoval Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhonicích. Atlas pokrývá širokou škálu pohledů na krajinu v devíti oddílech – od metod studia krajiny, přes historickou, současnou nebo budoucí krajinu až ke krajině přírodní, krajině jako dědictví nebo krajině v umění. Atlas je vydán, ale zatím není v distribuci. Více informací lze nalézt na webových stránkách <http://www.atlaskrajiny.info/>.

Projekt ELCAI (European Landscape Character Assessment Initiative - EU)

Projekt ELCAI byl řešen v letech 2003-2005 v rámci 5. rámcového programu Evropské Unie a kladl si za cíl zpřesnění klasifikace, typologie a hodnocení evropských kulturních krajiny. Podle Lipského a Romportla (2006) bude 202 nově vymezených a reálně existujících typů současné kulturní krajiny na území Evropy sloužit jako jednotná výchozí základna pro monitoring změn a hodnocení budoucího vývoje evropských kulturních krajin. Více o projektu na www.elcai.org.

Typy krajinných dominant (Sklenička, 2002).

Kritérium diferenciacce	Typy dominant	Příklady dominant
počet prvků (složek)	dominanta individuální dominantní soubor	věž, kostel, hora, panelové sídliště
původ	přírodní umělá duchovní	skála, řeka, hora, rozhledna, vysílač, kostel, místo historické události, bojiště
rozsah působení	lokální regionální národní	strom-solitera, kaplička, kostel hora, přehrada, dálnice, lom významná řeka (Labe), pohoří
směr působení	vertikální horizontální všesměrná	komín, vodárna horský hřeben, průmyslová areál
pohyb	dynamická statická kombinovaná	větrná elektrárna hora, vysílač radarová stanice, dálnice
způsob vnímání	vizuální pachová hluková	rozhledna, hora chemická továrna, květnatá louka dálnice, letiště
jedinečnost	unikátní opakuující se	výjimečné stavby hora, lom, větrná elektrárna

Literatura

- CIBULKA, J. *Typologie České krajiny. Stručný výtah z projektu VaV 640/01/03 z listopadu 2005*. [on-line]. [cit. 2009-09-14]. Dostupné z WWW:
<[www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine/\\$FILE/OPK-Typologie_ceske_krajiny_strucny_%20prehled_20080908.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine/$FILE/OPK-Typologie_ceske_krajiny_strucny_%20prehled_20080908.pdf)>
- CÍLEK, V. Mikromytologická diverzita a časový ráz krajiny. In: *Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů*. Eds. Vorel, I., Sklenička, P. Praha: nakl.Naděžda Skleničková, 2006. s. 31-35.
- ČERNOUŠEK, M. *Psychologie životního prostředí*. Praha: Karolinum, 1992.
- DUNNETT, N., HITCHMOUGH, J. (eds.) *The Dynamic Landscape. Design, Ekology and Management of Naturalistic Urban Planting*. 1. vyd. London, New York: Spon Press, 2004. ISBN 0-415-25620-8.
- ETS 176 - *Evropská úmluva o krajině* [online]. Florencie: Rada Evropy, 2000. [cit. 2009-08-26]. Dostupné z WWW:
<[www.vukoz.cz/_C1256D3B006880D8.nsf/\\$pid/VUKITF1CW0Z/\\$FILE/vukoz-umluva_%20o_%20krajine-20031008.pdf](http://www.vukoz.cz/_C1256D3B006880D8.nsf/$pid/VUKITF1CW0Z/$FILE/vukoz-umluva_%20o_%20krajine-20031008.pdf)>.
- KOLEKTIV. *Percepce krajiny a genius loci*. 1. vyd. Praha: Gaudeamus Hradec Králové, 2008. 325 s. ISBN 978-80-7041-191-9.
- KOMÁREK, S. *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací*. 2. vyd. Praha: Academia, 2008. 307 s. ISBN 978-80-200-1582-2.
- LIBROVÁ, H. *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, Filozofická fakulta, 1987. 131 s. ISBN 55-996-87.
- MÍCHAL, I. Praktické rámce hodnocení krajinného rázu. II. Estetické hodnocení. *Ochrana přírody*, ročník 52, 2/1997. Praha: Environs, Agentura ochrany přírody a krajiny. s. 35-41.
- SÁDLO, J. Vzhůru zpátky! Kolaps a transformace tradiční kulturní krajiny. In *Něco překrásného se končí – Kolapsy v přírodě a společnosti*. Eds. Pokorný, P., Bárta, M. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. s. 177-199.
- SÁDLO, J., POKORNÝ, P. Barunčino znovunabyté panenství – Rostlinné expanze a vývoj krajiny v holocenní perspektivě: neolit skončil, zapomeňte! In: *Krajina zevnitř*. 1. vyd. Ed. Hájek, P. Praha: Malá Skála, 2002. s. 68-99.
- SÁDLO, J., POKORNÝ, P., HÁJEK, P., DRESLEROVÁ, D., CÍLEK, V. *Krajina a revoluce – významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*. 1. vyd. Praha: Malá Skála, 2005. 248 s.
- SKLENIČKA, P. *Základy krajinného plánování*. Praha: Nakladatelství Naděždy Skleničkové, 2003.
- STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody novověku*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. 202 s. ISBN 80-7363-008-7.
- SWANWICK, C. et al. (2002): *Landscape Character Assessment – Guidance for England and Scotland*. CAX 84. Wetherby – Edinburgh: The Countryside Agency – Scottish Natural Heritage.
- UHLÍŘOVÁ, E. *Hodnocení vizuálních vlivů na krajinu*. Diplomová práce. Lednice na Moravě: Ústav zahradní a krajinářské architektury ZF MZLU, 2003.
- VALENTA, J. *Scénologie krajiny*. 1. vyd. Praha: Kant, 2008. 242 s. ISBN 978-80-86970-68-4.
- VOREL, I. Prostorové vztahy a estetické hodnoty. In: *Péče o krajinný ráz – cíle a metody*. Ed. Vorel, I., Sklenička, P. Praha: ČVUT, 1999. s. 20-27.
- WYLIE, J. W. *Landscape*. 1. vyd. Oxon, New York: Routledge, 2007. 246 p. ISBN 10 0-415-34144-2.